

106

Vol. 23
Winter 2024
P.P: 31-62

Research Paper

Received:
2024-08-11
Revised:
2024-12-23
Accepted:
2024-12-25
Published:
2024-12-29

ISSN: 2538-1857
E-ISSN: 2645-5250

«Defensive Researches and Management»

The Theoretical and Operational Necessity of Strengthening the Drone Capability of the Armed Forces in the Defense Strategy of the Islamic Republic of Iran

Mohammad Davand ¹ | Hojjat Davand ² | Younes Salmani jelodar ³

Abstract

War is one of the complex human and social actions that is evolving along with the growth of human abilities and creativity in the field of technology. On the other hand, war is one of the biggest security problems of countries and the consequences and destruction caused by it cannot be easily compensated. Therefore, finding out the coordinates and characteristics of possible future wars is one of the biggest concerns of strategic issues experts so that in the event of a war, the defeated side will not be harmed or at least minimize the damages caused by the war. Considering that the use of advanced military technologies is one of the most defining features of contemporary and future wars and drones are one of the major examples of the advancement of war technologies, in this research we have sought to answer the question of what ratio between the defense strategy of the forces Armed Islamic Republic of Iran and the need to strengthen the country's drone power can be drawn? In response, as the results of the research, the necessity of strengthening the drone power of the Islamic Republic of Iran was shown in two theoretical and operational dimensions. To achieve this goal, according to the nature of the research, a qualitative method with an explanatory and analytical approach was used.

Keywords: Drones; Future wars; Islamic Republic of Iran; Defense Strategy.

1. Corresponding author: PhD, Assistant Professor, Department of Islamic Studies, Faculty of Literature and Humanities, Islamic Azad University of Kerman, Kerman, Iran
 2. PhD, PhD graduate in Political Science, Iranian Issues, University of Tehran, Tehran, Iran
 3. PhD, Scientific Researcher, Ministry of Defense and Armed Forces Support, Tehran, Iran
- DOR: 20.1001.1.20086121.1403.23.106.2.3

Publisher: Imam Hussein University

This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0).

© Authors

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۲۱
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۰/۰۳
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۰۵
تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۰/۰۹

شاپا چاپی: ۲۵۳۸-۱۸۵۷
الکترونیکی: ۳۶۴۵-۵۲۵۰

ضرورت نظری و عملیاتی تقویت توان پهبادی نیروهای مسلح در راهبرد دفاعی جمهوری اسلامی ایران

محمد داوند^۱ | حجت داوند^۲ | یونس سلمانی جلودار^۳

چکیده

جنگ ازجمله افعال پیچیده انسانی و اجتماعی است که همگام با رشد توانایی‌ها و خلاقیت انسان در عرصه فناوری در حال تحول است. از طرفی، جنگ از بزرگ‌ترین معضلات امنیتی کشورها بوده و تبعات و ویرانی‌های ناشی از آن به‌سادگی قابل جبران نیست. ازاین‌رو پی بردن به مختصات و ویژگی‌های جنگ‌های محتمل آینده از بزرگ‌ترین دغدغه‌های کارشناسان مسائل استراتژیک است تا در صورت وقوع جنگ، طرف مغلوب و زیان‌دیده نباشند و یا دست‌کم خسارت‌های ناشی از جنگ را به حداقل برسانند. با توجه به این‌که استفاده از فناوری‌های نظامی پیشرفته از تعیین‌کننده‌ترین ویژگی‌های جنگ‌های معاصر و آینده است و پهبادها یکی از مصادیق عمده پیشرفت فناوری‌های جنگی هستند، در این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش بوده‌ایم که چه نسبتی میان راهبرد دفاعی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران و ضرورت تقویت توان پهبادی کشور می‌توان ترسیم نمود؟ در پاسخ به‌عنوان نتایج پژوهش، ضرورت‌های تقویت توان پهبادی جمهوری اسلامی ایران را در دو بعد نظری و عملیاتی نشان داده شد. برای دست‌یابی به این منظور بنا به ماهیت پژوهش از روش کیفی با رویکرد تبیینی و تحلیلی بهره گرفته شد.

کلیدواژه‌ها: پهباد، جنگ‌های آینده، جمهوری اسلامی ایران، راهبرد دفاعی

۱. نویسنده مسئول: دکترای تخصصی استادیار، گروه معارف اسلامی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی کرمان، کرمان، ایران
pejmansalehi.metro@gmail.com

۲. دکترای تخصصی، دانش‌آموخته دکترای علوم سیاسی گرایش مسائل ایران دانشگاه تهران، تهران، ایران

۳. دکترای تخصصی پژوهشگر علمی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، تهران، ایران

DOR: 20.1001.1.20086121.1403.23.106.2.3

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین (ع)

این مقاله تحت لایسنس آفرینندگی مردمی (Creative Commons License- CC BY) در دسترس شما قرار گرفته است.

مقدمه

به‌طور کلی ضرورت استفاده از پهبادها در نبردهای اخیر بر اساس ضرورت‌هایی سه‌گانه در عرصه نظری و عملی قابل تقسیم هستند که عبارت‌اند از: ۱. ضرورت کاهش هزینه دفاعی و درعین حال افزایش بازدارندگی کشورها، ۲. ضرورت افزایش سطح فناوریانه فضای جنگ‌ها و همچنین ۳. ضرورت مصونیت خلبان و افزایش دقت در هدف‌گیری جبهه متخاصم به لحاظ حساسیتی که برای افکار عمومی در پابندی به اخلاق جنگ و کاهش تلفات انسانی به وجود آمده است. پهبادها ابزار جنگی نسبتاً نو ظهوری هستند که این ضرورت‌ها و نیازها را مرتفع می‌کنند و در حال تغییر نگرش‌ها در مورد استفاده از زور ارتش‌ها در جنگ هستند. زور، تلفات نظامی و هزینه‌های درگیری از حمایت عمومی می‌کاهد و جنگ را برای رهبران سیاسی و نظامی گزینه‌ای دشوار می‌سازد. اما پهبادهای رزمی توانایی بی‌سابقه‌ای را برای کاهش هم‌زمان این هزینه‌ها با افزایش دقت، کاهش خطرات برای نظامیان و محافظت از کارکنان نظامی در برابر آسیب ارائه می‌دهند. این مزایا حملات هواپیماهای بدون سرنشین را نسبت به عملیات‌های مربوط به نیروهای زمینی محبوب‌تر کرده است (Grigore & Cristescu, 2024: 269-273).

از طرفی، بسیاری از منتقدان استفاده از پهباد بر این باورند که استفاده از هواپیماهای بدون سرنشین باعث خواهد شد که رهبران سیاسی بیش‌ازحد مایل به صدور مجوز جنگ شوند. این موضوع می‌تواند محدودیت‌های اخلاقی و قانونی در استفاده از زور را تضعیف کند. از آنجا که هواپیماهای بدون سرنشین جنگی یک پدیده نسبتاً جدید هستند، این استدلال‌ها تا حد زیادی بر اساس شنیده‌ها، تعداد انگشت‌شماری از نظرسنجی‌های عمومی، یا حدس و گمان نظری و کمتر مبتنی بر شواهد تجربی و تاریخی است. اما به‌طور کلی در شرایطی که عده‌ای از کشورها تسلیحات پیشرفته‌ای همچون پهباد را در اختیار می‌گیرند، سایر کشورها را از در پیش گرفتن برنامه‌ای پهبادی برای ایجاد بازدارندگی گریزی نمی‌ماند (Walsh, 2018).

شکل ۱. ضرورت به کارگیری و عدم از پهپاد؛ منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

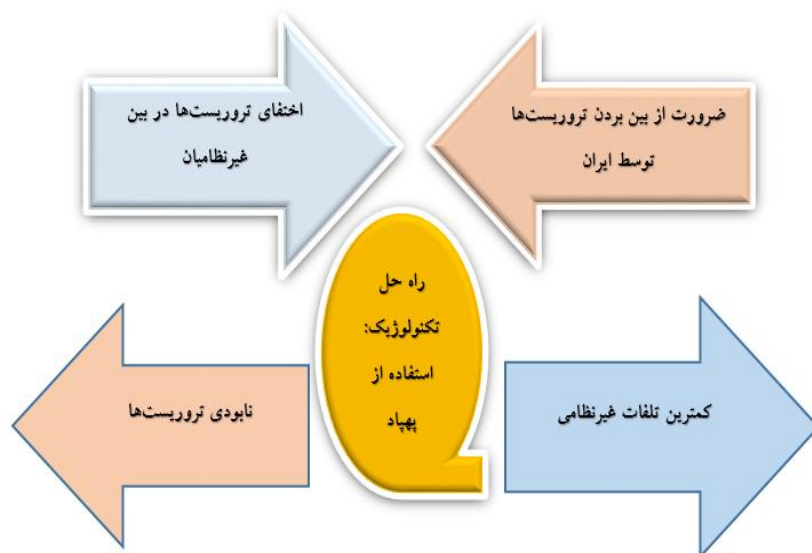
رهبران سیاسی زمانی که تصمیم به استفاده از نیروی نظامی می گیرند، با دو چالش کلیدی روبرو می شوند: پیروزی در جنگ و جلب حمایت در داخل. در دهه گذشته (که جمهوری اسلامی ایران در نزاع‌های منطقه‌ای وارد شده) همواره یکی از دغدغه‌های اصلی فرماندهان سیاسی و نظامی کاهش تعداد تلفات نظامیان در جنگ‌های منطقه‌ای بوده است، چرا که چنین امری ممکن است متضمن کاهش مشروعیت شرکت در جنگ باشد. از این رو یکی از راه حل‌های عمده‌ای که در این راستا استفاده شده راه حل تکنولوژیکی و استفاده از پهپادهای رزمی است. با توسعه پهپادهای جنگی هر دو هدف قابل دسترسی است و می‌توان هم به برتری نظامی، امنیتی دست پیدا کرد (Mégret, 2013: 1283-1319) و خطرات و تلفات ناشی از جنگ را به حداقل رساند و هم می‌توان مشروعیت سیاسی در داخل را از ضربه خوردن وارهاند و از حمایت عمومی برخوردار شد.

شکل ۲. رهبران سیاسی و پهباد؛ منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

استفاده از پهباد برای جمهوری اسلامی ایران علاوه بر این ضرورت‌های نظری دارای مزیت‌ها و ضرورت‌هایی عملی نیز هست.

پهبادها در جنگ‌های منطقه‌ای مزیت‌های ویژه‌ای دارند. به عنوان نمونه پهبادهای جنگی توسط جمهوری اسلامی ایران در حالی علیه گروه‌های شورشی و تروریستی به کار گرفته شدند که این سازمان‌های مبارز ضعیف‌تر از دولت‌هایی‌اند که با آن‌ها می‌جنگند. ضعف نسبی آن‌ها منجر می‌شود که برای اجتناب از رویارویی مستقیم نظامی از جمعیت غیرنظامی استفاده کنند و برای پنهان کردن هویت خود از پوشیدن لباس فرم نظامی اجتناب می‌کنند و در مناطق پرجمعیت سکنی می‌گزینند. این یک چالش کلیدی دیگر است که پیش پای مقامات قرار می‌گیرد و آن‌ها باید به گونه‌ای با شورشیان تروریست بجنگند که به غیر نظامیانی که در میان آن‌ها پنهان می‌شوند، آسیب وارد نشود. پهبادها همان راه حلی هستند که این مشکل «شناسایی» تشخیص شبه نظامیان از غیرنظامیان را حل می‌کنند (شکوهی و عندلیبی، ۱۳۸۹: ۱۴-۶).

شکل ۳. رهبران سیاسی ایران و پهپاد؛ منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

پهپادها با این ویژگی که می‌توانند با شرایط متعدد وارد عملیات شوند، نسبت به هواپیماهای جنگنده یا سایر سلاح‌ها قدرت تشخیص بیشتری دارند. اطلاعات جمع‌آوری شده توسط خود پلت‌فرم تسلیحاتی یا سیستم‌های دیگر، مانند ماهواره‌ها یا رهگیری‌های ارتباطی در مورد مکان و ماهیت و هویت یک هدف اطلاعاتی را ارائه می‌دهند و به این ترتیب می‌توانند، مشکل شناسایی را حل کنند. از این رو شناسایی و هدف قرار دادن موثر شبه نظامیان متخاصم در زمان حملات تاحد بسیار زیادی افزایش می‌یابد تا احتمال تلفات غیرنظامیان کاهش یابد. علاوه بر این پهپادها دارای مزایای عملیاتی، فنی و جنگی هستند که ضرورت استفاده هر چه بیشتر از آن‌ها را در راهبرد نوین نظامی [جمهوری اسلامی ایران] توجیه می‌کند. پهپادها ابزاری برای انجام ماموریت‌های شناسایی طولانی مدت در ردیابی جنگنده‌های مشکوک دشمن هستند. آن‌ها همچنین برای انجام حملات با استفاده از مهمات نسبتاً کم بازده که خطر ایجاد تلفات غیرنظامی را کاهش می‌دهد، کارایی دارند. ویژگی دیگر آسیب‌ناپذیری خلبان است. پهپاد ظرفیت دستیابی پیروزی در میدان جنگ بالا می‌برد و در عین حال خطری را که پرسنل نظامی با آن روبرو هستند به حداقل می‌رساند (Zenko, 2013: 1-6).

هنگام درگیری با نیروهای دشمن آسیب ناپذیری خلبان تابعی از بردی است که با آن جنگنده باید به نیروهای ضربه بزند. به طور کلی، برد طولانی‌تر پرواز، خلبان را در برابر آتش دشمن آسیب‌پذیرتر می‌سازد. چه پهبادهای نسل فعلی به طور کلی نسبت به هواپیماهای دارای خدمه در معرض حمله بیشتری قرار دارند، زیرا آنها تمایل به پرواز آهسته‌تر دارند، قابلیت‌های دفاعی محدودی دارند و در نبرد هوا به هوا در برابر هواپیماهای دشمن عملکرد ضعیفی نشان می‌دهند و نیز ممکن است هک شوند یا دچار نقص فنی شوند که با سیستم‌های کنترل آن‌ها تداخل داشته باشد. این محدودیت‌ها پهبادها را در معرض خطر حمله یا شکست قرار می‌دهد، اما با این حال خلبانان آسیب ناپذیر می‌مانند، زیرا آن‌ها دور از میدان جنگ هستند و سرنوشت‌شان به کلی از آن جدا شده است. هواپیما بدون سرنشین اگر سرنگون شود بر خلاف هواپیمای جنگنده، سرنشین ندارد و این موضوع سبب پیامدهای مثبت سیاسی قدرتمندی خواهد شد. همچنین پهبادها می‌توانند در ارتفاع بسیار بالا به پرواز درآیند و به این ترتیب از خطر اصابت سلاح‌های ضد هواپیما در امان بمانند (Zenko, 2013: 1-6).

پهباد نیاز به پایگاه‌های نظامی بزرگ و هزینه‌های مالی عملیات نظامی را کاهش می‌دهد. با همه این احوال، بایستی در نظر داشت که این دیدگاه تنها تا زمانی درست عمل می‌کند، که یکی از طرفین درگیری مجهز به پهباد و به نحو قابل توجهی قدرتمندتر از طرف مقابل باشد. اما در صورتی که هر دو طرف توانایی ضربه متقابل و توان بازدارندگی را داشته باشند، در اختیار داشتن پهباد عامل دست زدن به جنگ از این منظر که هزینه‌های جنگ کاهش یافته، نخواهد بود. در واقع در جهان امروز و بر اساس منطق جنگ‌های آینده، دست یافتن به تکنولوژی‌های جدید برای تقویت توان دفاعی و تهاجمی و ایجاد بازدارندگی فعال تبدیل به ضرورتی انکار ناپذیر شده است (Botelho & Birkentha, 2012: 10).

شکل ۴. مزایای پهپاد؛ منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

با همه این اوصاف مسئله و دغدغه‌ای که موجب نگارش این مقاله بوده، این است که چه ضرورت‌های نظری و عملیاتی در جهت تقویت توان پهپادی جمهوری اسلامی ایران در راهبرد دفاعی و امنیتی نیروهای مسلح وجود دارد. و هدف نیز آن است که به واکاوی این ضرورت‌ها در ابعاد مختلف آن پرداخته شود. در این پژوهش بنا به ماهیت موضوع از روش تحقیق کیفی استفاده می‌شود. گردآوری داده‌ها و اطلاعات، اسنادی می‌باشد و برای استخراج منابع از کتب تخصصی، مقالات علمی و پژوهشی، مجلات تخصصی روابط بین‌الملل و سایت‌های معتبر اینترنتی استفاده می‌شود. رویکرد پژوهش نیز تبیینی-تحلیلی است.

تعاریف عملیاتی

پهپاد^۱: پهپادها هواپیماهایی هستند که خلبان انسانی ندارند و از طریق کنترل از راه دور هدایت می‌شوند. پهپادها همچنین دارای انواع و عملکردهای گوناگونی هستند که در این پژوهش تنها پهپادهای جنگی مورد نظر هستند (Clarke, 2014).

راهبرد^۲: راهبرد معادل مفهوم استراتژی است که به ریشه یونانی «استراتوس» به معنای «ارتش» و «آزین» به معنای «هدایت کردن» به دوران یونان باستان باز می‌گردد. اگر چه در گذشته

1. Drone
2. Strategy

استراتژی معنا و وجه نظامی داشته، اما به لحاظ تحولات سریعی که طی چهار دهه پس از جنگ جهانی دوم در ماهیت قدرت (از نظامی صرف به مجموعه‌ای چند لایه از قدرت نظامی غالب با قدرت اقتصادی - اطلاعاتی شایع)، ایجاد شد، طبیعی است که مفهوم راهبرد نیز دچار تحول گردید. در تعاریف جدید راهبرد، این مفهوم به جریان کلی حاکم بر هماهنگ سازی امکانات و هدف‌ها برای تامین امنیت (فرد، رژیم و یا نظام سیاسی) اطلاق می‌شود. برای نمونه، جان ام کالینز راهبرد را به معنای «به کارگیری قدرت ملی برای تامین امنیت ملی» می‌داند. در نظریه آنگلو ساکسون راهبرد مساوی است با «هنر کاربرد هر چه موثرتر امکانات دولتی». فون مولتکه راهبرد را «سازگار کردن وسایل تحت اختیار در جهت دستیابی به هدف مورد نظر» تعبیر می‌کند و هالستی راهبرد را «سمت گیری کامل سیاست خارجی کشورها» تعریف می‌کند که با طرز تلقی و تعهدات عمومی نسبت به محیط خارجی ملزم است (سیف‌زاده، ۱۳۹۶).

الگو^۱: مدل یا یک مجموعه از قوانین تکرارپذیر است که شناسایی آن بسته به هدف تحقیق، می‌تواند منجر به تبیین، تحلیل و ارائه راهبرد برای رفتارهای اجتماعی گردد (نیک‌گهر، ۱۳۶۹).

بازدارندگی^۲: بازدارندگی - استفاده از تهدید (صریح یا غیر صریح) توسط یک طرف در تلاش برای متقاعد کردن طرف دیگر برای حفظ وضعیت موجود - یک پدیده عمومی است که محدود به زمان یا مکان خاصی نیست. (Quackenbush, 2011).

مبانی نظری

بازدارندگی و نظریه‌ها در روابط بین‌الملل

در واقع مناظره اول روابط بین‌الملل عمدتاً محدود به تعیین موضوع رشته روابط بین‌الملل (جلوگیری از جنگ یا برقراری صلح) بود. در این مناظره آرمان گرایان بر ایجاد نهادهای بین‌المللی، پرهیز از دیپلماسی مخفی و نقش آفرینی افکار عمومی در تحقق صلح تاکید داشتند. در مقابل واقع گرایان بر تعارض منافع دولت‌ها، همیشگی بودن مبارزه قدرت و عدم امکان رفع تهدید جنگ در سطح بین‌المللی استدلال می‌کردند (مشیرزاده، ۱۳۸۴: ۱۷).

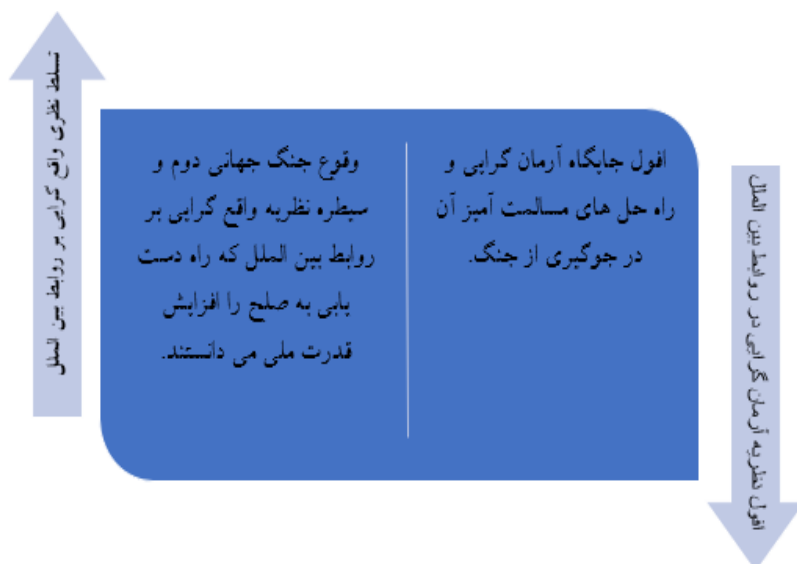
1. Pattern
2. Deterrence

شکل ۵. مکاتب روابط بین الملل؛ منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

رشته روابط بین الملل پس از جنگ جهانی اول و با تسلط فکری مکتب آرمان گرایی بین دو جنگ جهانی شکل گرفت. آرمان گرایان باور داشتند که به عنوان پژوهش گر موظف اند که به این روند پیشرفت کمک کنند. به این ترتیب ویژگی هایی چون عقل گرایی، پیشرفت، اراده گرایی و اعتقاد به نهاد نیک بشری و تکیه به اصول اخلاقی به عنوان خطوط اصلی تفکر آرمان گرایی رسمیت یافت. اما با وقوع جنگ جهانی دوم خوش بینی های لیبرال ها به صلح و بازدارندگی بدون نیاز به تسلیحات بازدارنده، نشانه بی توجهی به واقعیت روابط بین الملل و نشان دادن آرمان به جای آن تلقی شد. از این مرحله است که واقع گرایی با اثبات عملی این گزاره شیمکو که «تسلیمات خودکار، توپخانه، مهمات کشتار جمعی، گازهای سمی و استحکام های تیره و گل آلود؛ فریبندگی و عشق جنگ را می رباید»، مکتب مسلط روابط بین الملل شد (جوانشیری، ۱۳۹۵).

در مقابل پس از جنگ جهانی دوم صدق گزاره های واقع گرایان که فقدان اقتدار مرکزی و آشوب زدگی جهانی فضای اندکی را تحت شرایط مزبور برای همکاری میان دولت ها باقی می گذارد و اساسی ترین راه جلوگیری از جنگ، بازدارندگی از طریق افزایش توانمندی های نظامی است، به اثبات رسید (قوام، ۱۳۹۳: ۱۴-۱۳).

شکل ۶. افول و صعود مکاتب روابط بین الملل؛ منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

قدر متیقن و نتیجه منطقی مناظره آرمان گرایان و واقع گرایان این بود که آن طور که واقع گرایان معتقدند، بازدارندگی و توجه به توانمندی های نظامی سد اولیه در برابر جنگ است. این دیدگاه با تأکید بر اصالت قدرت در روابط انسان ها، مسلح بودن را عامل آرامش و برقراری صلح می داند (نقیب زاده، ۱۳۸۹: ۱۳۱). بنابراین در پاسخ به تجاوز بالقوه، استراتژیست ها باید با افزایش توان نظامی و نشان دادن اراده تلافی، تهدیدات بازدارنده را تقویت نمایند. اصول و مبانی بازدارندگی ریشه در واقع گرایی دارد (قاسمی، ۱۳۸۸: ۵۹).

شکل ۷. نسبت واقع گرایی با بازدارندگی؛ منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

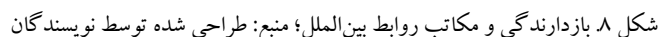
به طور کل در نگاه واقع گرایان، مشخصه سیاست بین الملل ماهیت آنارشیک آن است، هدف اصلی در سیاست بین الملل بقا است، و از آنجایی که برخلاف ساختار داخلی، ساختار نظام بین الملل آنارشیک است لذا در این ساختار هرج و مرج آمیز، ضروری ترین قاعده عمل خودیاری است. رئالیسم تدافعی روی دیگر سکه رئالیسم تهاجمی است که مفروضه های جان میرشایمر را در باب الزامات آنارشی، امنیت و افزایش قدرت دولت ها پذیرفته است (نوروزی، ۱۳۹۷).

واقع گرایان تهاجمی که در پی افزایش قدرت نسبی هستند تا از این طریق با کاهش قدرت رقبایشان امنیت خود را در فضای هرج و مرج گونه نظام بین الملل تضمین کنند، در نقطه مقابل واقع گرایان تدافعی فقط خواهان افزایش امنیت نسبی دولت ها در صحنه نظام بین الملل هستند (برزگر، ۱۳۸۸: ۱۲۵).

منطق حاکم بر الگوی رفتاری تهاجمی ابزارها و رویه های تفاهمی و دیپلماتیک را کنار می نهد و منطبق بر منطق میلیتاریسم است (میلر، ۱۳۷۶: ۴-۵).

واقع گرایان تدافعی این ادعا را مطرح می کنند که مدافع نسبت به مهاجم مزیت بیشتری دارد. در حالی که از نظر مرشایمر نظریه پرداز واقع گرایی تهاجمی، سابقه تاریخی نشان می دهد، طرفی که آغازگر جنگ است در اغلب موارد پیروز می شود (Mearsheimer, 2007: 75-76).

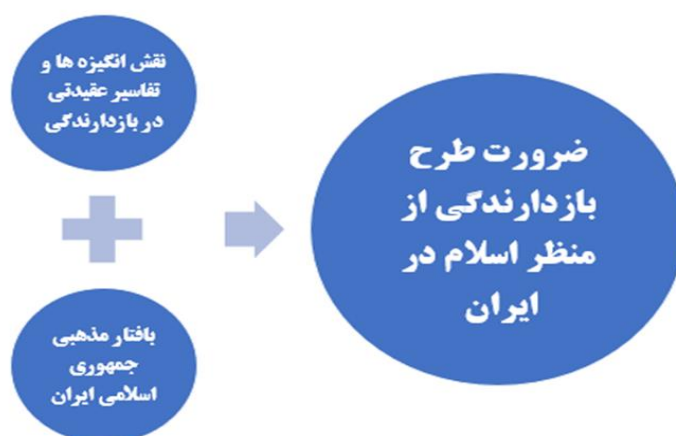
آن طور که از تعاریف بازدارندگی و نحله های واقع گرایی ساختاری برمی آید، نظریه واقع گرایی تدافعی تطابق بیشتری با مفهوم بازدارندگی دارد. چنان که بازدارندگی به معنای استفاده از تهدید صریح یا غیر صریح برای طرف مقابل است تا متقاعد شود که وضعیت موجود را به هم نزد (Quackenbush, 2010: 61-60).

بازدارندگی در اسلام

سال سی و سوم، شماره صد و بیست و هشتم، پاییز ۱۴۰۳

تاریخ، زبان، بدیهیات ایدئولوژیک و شیوه‌های انتقال و دریافت پیام سرچشمه می‌گیرند. در این میان نقش دین نادیده گرفته شده است. با این وجود نقش محوری که انگیزه مذهبی در اکثر منازعات ایفا کرده است؛ قابل انکار نیست. کنش گر با انگیزه مذهبی ممکن است سازمان، دولت و یا رهبرانی باشد که خود را نماینده آرمانی مذهبی می‌بیند و این نفوذ دین بر کنش‌گران را حتی در جوامع به ظاهر سکولار می‌توان دید (Bar, 2015: 428). از این رو با توجه به اثرگذاری آموزه‌های دینی بر خوانش بازدارندگی به ویژه در بافتار مذهبی حکومت جمهوری اسلامی ایران ضرورت دارد تا به بررسی بازدارندگی در قالب مکتب اسلام پرداخته شود.

شکل ۹. بازدارندگی در اسلام؛ منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

اصلی که قرآن به مسلمانان آموزش می‌دهد، فراهم آوردن توان و نیرو است. اما فراهم آوردن توان و نیروی نظامی برای مسلمانان تنها جهت ایجاد هراس‌انگیزی و اصل بازدارندگی امری ضروری تلقی شده است. چنانچه خداوند متعال در آیه ۶۰ سوره انفال می‌فرماید: «واعدوا لهم ما استطعتم من قوه و من رباط الخیل ترهبون به عدو الله و عدوكم و آخرین من دونهم» «هر آن‌چه در توان دارید نیرو و اسبان یراق کرده فراهم آورید تا بدین سان دشمنان خدا و خود را مرعوب سازید» (علی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸).

همچنین در خصوص ضرورت کسب آمادگی دفاعی، خداوند در آیه ۷۱ سوره نساء نیز می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، آمادگی و هوشیاری خود را حفظ کنید و سلاح جنگی

خود را برگیرید. سپس گروه گروه در دسته‌جات پراکنده یا دسته جمعی به سوی دشمن حرکت کنید» (نسا: ۷۱)^۱. (آجرلو و مقصودی، ۱۳۹۷: ۱۰۲).

در اسلام اصالت با صلح است. قرآن می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، همگی وارد صلح شوید» (بقره: ۲۰۸)^۲. به همین دلیل است که قرآن به مسلمانان دستور می‌دهد که با کسانی که با آنها نمی‌جنگند؛ نجنگند. در عوض با آنها روابط مسالمت آمیز برقرار کند: «پس اگر از شما کناره گرفتند، و با شما به جنگ برخاستند، و پیشنهاد صلح و آشتی دادند، خدا در این صورت برای تجاوز به آنان راهی برای شما قرار نداده است» (نسا: ۹۰)^۳. با وجود این در اسلام به قدرتمند شدن توصیه شده است؛ اما فقط در جهت دفاع از خود و بازدارندگی (انفال: ۶۰). اسلام برای استفاده از قدرت یا ابزارهای قهری محدودیت‌هایی قائل شده است. آیات قرآن در موضوع مبارزه با دشمن کلی و مطلق نیستند و بر بازدارندگی تأکید دارند. «و هر کجا بر ایشان دست یافتید آنان را بکشید و همان گونه که شما را بیرون راندند؛ آنان را بیرون برانید. [چرا که] فتنه از قتل بدتر است. [با این همه] در کنار مسجد الحرام با آنان جنگ نکنید مگر آن که با شما در آن جا به جنگ درآیند. پس اگر با شما جنگیدند آنان را بکشید که کیفر کافران چنین است و اگر بازایستادند البته خدا آمرزنده مهربان است» (بقره: ۱۹۲ و ۱۹۱)^۴ (Abo-Kazleh, 2006: 47, 48).

پیشینه و چشم انداز پهباد در جهان

در جریان جنگ جهانی اول دو کشور آمریکا و انگلستان تلاش‌هایی در جهت تحقیق و تولید پهباد انجام دادند تا بتوانند به کمک پهبادهای اولیه کلاهک جنگی حمل کنند. این تلاش‌های تحقیقاتی با پایان جنگ متوقف شد اما چندی بعد در بنیاد هواپیمایی انگلیس از سر گرفته شد. سرانجام در سال ۱۹۲۷ در قالب «توپ دوربرد هوا به زمین با موتور ملخ دار» و به نام «لارینکس»

۱. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ أَوْ بَعِرُوا جَمِيعًا

۲. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً.

۳. فَإِنْ اعْتَرَفْتُمْ فَلَمْ يَقَاتِلُوكُمْ وَالْقَوَا إِلَيْكُمْ السَّلَامَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا.

۴. وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقْتُلُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يَقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ فَإِنْ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ.

خاتمه یافت. این جنگ افزار که از روی خشکی و یا از روی ناو جنگی قابلیت پرتاب داشت به عنوان اولین پهپاد شناخته شد (احمدیان و همکاران: ۱۳۹۷: ۱۶۰).

تاریخچه پهپادها در اوایل قرن بیستم با توسعه اولین هواپیمای بدون خلبان آغاز شد. جنگ جهانی اول باعث ایجاد نیاز به پیشرفت های تکنولوژیک در جنگ شد و این منجر به تولید «کترینگ باگ» شد که یکی از اولین پهپادهای ساخته شده بود. با این حال، از جنگ جهانی دوم بود که پهپادها به طور گسترده تری به ویژه در عملیات های نظارتی و شناسایی مورد استفاده قرار گرفتند. وقتی صحبت از تاریخچه پهپادها می شود، درک منشأ آنها ضروری است. بسیاری از مردم تعجب می کنند که هواپیمای بدون سرنشین چه زمانی اختراع شدند و چگونه در طول زمان تکامل یافته اند. مفهوم وسایل نقلیه هوایی بدون سرنشین (UAV) به اواسط دهه ۱۸۰۰ برمی گردد، اما اولین پهپاد شناخته شده، مورد استفاده نیروی دریایی سلطنتی بریتانیا در سال ۱۹۱۷ تولید شد. از آن زمان، پهپادها مسیر طولانی را طی کرده اند و کاربردهای آنها بسیار گسترش یافته است. (gross,2023).

سطور زیر مروری بر تکامل پهپادها است:

جدول ۱. انواع پهپاد

سال تولید	مدل پهپاد	ویژگی قابل توجه پهپاد
۱۹۱۷	Aerial Target	اولین پهپاد شناسایی
۱۹۱۸	Kettering Bug	اولین هواپیمای رادیویی کنترل شده
۱۹۳۵	DH.82B Queen Bee	الهام گرفته از اصطلاح "پهپاد"
۱۹۶۰	MQM-57 Falconer	شناسایی هوایی
۱۹۹۰	Gnat 750	قابلیت های نظارت پیشرفته
۲۰۰۱	RQ-1 Predator	مسلح برای استفاده نظامی
۲۰۱۰	Parrot AR.Drone	اولین پهپاد مصرفی

Source: /https://www.propelrc.com/history-of-drones

در مورد تاریخچه تکامل و سیر فرگشتی پهپادها در گذر زمان و مراحل توسعه پهپادها نیز مروری بر تاریخچه تحقیقات و توسعه پهپاد نشان می دهد که دو دوره از توسعه پهپادها قابل ذکر است. در دوره اول پهپادها با بال ثابت تولید می شدند. دوره دوم با تولید پهپادهای نسل دوم آغاز

شد که ویژگی آن‌ها دارا بودن بال‌های چرخشی بود. تاریخچه توسعه پهپادها اعم از بال ثابت و بال چرخشی به ویژه، تاریخچه توسعه هواپیماهای بدون سرنشین بال چرخشی در چهار دوره زیر است: ۱. قبل از سال ۱۹۹۰ که شاهد پهپادهای کنترل رادیویی هستیم ۲. دوره زمانی ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۰ زمانی که پهپاد در دوره طلوع و گسترش عمومی خود است ۳. دوره زمانی ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۵ زمانی که پهپادهای مصرفی و سرگرمی در دوره گسترش خود هستند و در نهایت ۴. دوره سال ۲۰۱۶ و پس از آن که پهپادهای صنعتی مورد استفاده قرار می‌گیرند (Nonami, 2018).

در این بین پهپادهای نظامی را می‌توان به چهار دسته کلی دسته‌بندی کرد که با میکروپهپادها شروع می‌شود، مانند بلک هورنت، با اندازه‌های ۱ اینچ در ۴ اینچ، که سربازان بریتانیایی به وسیله آن‌ها پشت دیوارها در افغانستان را نگاه می‌کردند.

شکل ۱۰. میکرو پهپاد بلک هورنت

پهپادهای کوچک تاکتیکی مانند Fulmar X، یک پهپاد کوچک که عمدتاً برای قابلیت‌های ISTAR (اطلاعات، نظارت، اکتساب هدف و شناسایی) استفاده می‌شود، وجود دارد که می‌تواند حدود ۱۲ ساعت پرواز کند و با برد ۸۰۰ کیلومتر به سرعت ۱۵۰ کیلومتر در ساعت برسد (Harper, 2023).

شکل ۱۱. پهپاد Fulmar X

پهپادهای شناسایی سایز متوسط بیشترین استفاده را دارند. این پهپادهای میان برد برای ISTAR مورد استفاده قرار می گیرند و به پهپادهای استقامت طولانی ارتفاع متوسط (MALE) یا هواپیماهای بدون سرنشین با ارتفاع بالا (HALE) نیز معروف هستند. نمونه آن LUNA (پنزرگ) ساخت آلمان است که از سال ۲۰۰۰ در افغانستان و کوزوو استفاده می شود که برد آن در حدود ۱۰۰ کیلومتر است (Harper, 2023).

شکل ۱۲. پهپاد پنزرگ

در نهایت، پهپادهای جنگی و نظارتی بزرگی وجود دارند که در میان آنها بزرگترین و گرانترین آنها نورتروپ گرومن گلوبال هاوک است. این پهپاد دارای قابلیت های پیچیده ISTAR است و در ارتفاع ۱۸۰۰۰ متری، بسیار بالاتر از ترافیک هوایی تجاری پرواز می کند. قیمت یک پهپاد گلوبال هاوک بیش از ۱۳۰ میلیون دلار است (Harper, 2023).

شکل ۱۳. پهپاد نورتروپ گرومن گلوبال هاوک

در مورد چشم انداز و نقش تعیین کننده پهپادها در طول زمان نیز باید گفت که استفاده از پهپادها در جنگ ها ماهیت جنگ را دچار تغییر کرده است. در گذشته و پیشتر از جنگ اوکراین و روسیه و در زمان استفاده از پهپاد در جنگ علیه تروریسم، پهپاد Predator یا Reaper مورد استفاده قرار می گرفت که پهپادهای بسیار گران قیمت و نسبتاً بزرگی بودند و برای حمله به رهبران تروریست استفاده می شدند. آنچه در اوکراین رخ داده تا حد زیادی با آن تفاوت دارد. ما شاهد انبوهی از پهپادهای مورد استفاده هستیم که در درجه اول ارزان و کوچک هستند. این اولین و مهمترین نحوه استفاده هر دو طرف از پهپاد در جنگ است، در واقع این پهپادها برای شناسایی و بهبود توانایی خود در هدف قرار دادن توپخانه و حمله کاربرد دارند. چنین تغییری در بهره گیری از پهپادها در ماهیت جنگ و چشم انداز تغییر به وجود می آورد که در نیروی هوایی همه گیر و عمومی خواهد شد. به طور سنتی، نیروی هوایی در اختیار ارتش های بزرگ و در واقع فقط قدرت های بزرگ بوده است، زیرا شما باید واقعاً به این

منظور از موانع بلند از نظر علمی و فنی و سازمانی و مالی عبور کرد. اما با تولید این نوع از پهپادها، قابلیت‌هایی همچون عملیات در آسمان، جاسوسی و پرتاب مهمات در اختیار قدرت‌های کوچک، گروه‌ها و حتی افراد قرار گرفته است (Simon, 2023).

شکل ۱۴. پهپاد در بستر زمان؛ منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

ضرورت نظری تقویت توان پهپادی جمهوری اسلامی ایران

پس از انقلاب ۱۳۵۷ موقعیت امنیتی ایران به طرز چشم‌گیری تغییر کرده است. هشت سال جنگ ایران و عراق، حمله نظامی آمریکا به عراق و افغانستان، تهدیدات بالقوه اسرائیل و ظهور گروه‌های تروریستی، سطح آسیب‌پذیری امنیتی ایران را در منطقه بالا برده و ضرورت پیروی از سیاست بازدارندگی را جهت بالا بردن ضریب امنیت و حفظ تمامیت ارضی برجسته ساخته است (Bahgat, 2006: 313). از سویی بررسی روند جنگ‌های اخیر منطقه نشان می‌دهد که جنگ‌های منطقه روز به روز پیچیده‌تر و دفاع در برابر آنان مشکل‌تر می‌شود. جنگ‌های آینده نسبت به گذشته از نظر «شناختی» و «فناورانه» پیشرفته‌تر هستند. جنگ آینده، نوعی عملیات تاثیر محور و غافل‌گیرکننده است که با مداخله مستقیم و غیرمستقیم قدرت‌های بزرگ و با به کارگیری گروه‌های فراملی و فروملی است و مبتنی بر استفاده حداقلی از نیروی زمینی است (عراقچی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۰۹).

بازدارندگی نظامی در چنین شرایط چالش برانگیزی تنها زمانی برای ایران حاصل می‌شود که توازن نظامی در منطقه به نفع رقبای مهاجم به هم نخورد. توافق ضمنی میان محققین وجود دارد که برای اعمال بازدارندگی باید حداقل سطح توان نظامی مدافع و تجاوزگر یکسان باشد. امکان ایجاد تصور در گیرشدن در جنگی طولانی مدت برای مهاجم، در کنار برتری کیفی، به عنوان مثال

فناوری برتر، سازمان نظامی و روش‌های عملیات پیشرفته نیز از دیگر شیوه‌های بازدارندگی است (صالحی و فرح بخش، ۱۳۹۵: ۴۳).

شکل ۱۵. الزامات بکارگیری پهباد در ج.ا.ایران؛ منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

اما بر اساس دکترین نظامی ایران، همواره در سال‌های پس از انقلاب از درگیری نظامی متعارف به ویژه با ایالات متحده، اجتناب شده و به جنگ‌های نا منظم و نیابتی و تهدیدات بازدارنده از جنگ تکیه شده است. عدم دسترسی به سلاح‌های کشتار جمعی، باعث شده ایران به دنبال تولید سلاح‌های متعارف، افزایش عمق استراتژیک و همچنین تاکید بیشتر بر پدافند غیر عامل و توانمندی خود در بسیج عمومی جمعیت و شکست نخوردن در جنگ‌های طولانی مدت جهت ایجاد بازدارندگی باشد (Ward, 2005: 567). ایران با بهره‌گیری از سنگرهای دفاع برون مرزی خود قادر خواهد بود کاستی‌های خود در حوزه توانایی‌های متعارف نظامی را جبران کند و هزینه‌های مالی و انسانی احتمالی را کاهش دهد. دفاع از کشورهای هم پیمان به عنوان راهبردی دفاعی موجب تقویت عقبه و عمق استراتژیک کشور می‌شود و به عنوان نیرویی بازدارنده در برابر تهدیدات عمل خواهد کرد (فتحی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۷۹).

ماهیت دکترین نظامی جمهوری اسلامی، تدافعی و بر اساس اقدامات پیشگیرانه است. به بیان دیگر جمهوری اسلامی ایران به دنبال جلوگیری از بروز جنگ و تعرض کشورهای منطقه و فرا

منطقه است. چنان که آیت الله خامنه‌ای در سال ۱۳۹۸ در سالگرد ارتحال امام خمینی تبیین کردند: «مقاومت و ایستادگی هزینه دارد اما هزینه تسلیم شدن به مراتب بیشتر از هزینه مقاومت است. ایستادگی و مقاومت مردم بزرگترین نقطه قوت کشور است و نشان می‌دهد می‌توان با همان منطق امام همچنان در میدان حاضر شد. هدف مقاومت رسیدن نقطه بازدارندگی در عرصه‌های گوناگون اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و نظامی است تا دشمن از تعرض به ملت ایران صرفه نظر کند. در بخش نظامی تا حدود زیادی به این بازدارندگی و تثبیت دست یافته ایم و علت اصرار دشمن بر مسائل دفاعی و موشکی نیز محروم کردن کشور و ملت از قدرت بازدارندگی است (کدخدایی و عسکری حصن، ۱۳۹۸: ۵۷).

علاوه بر تاکید دشمنان بر جلوگیری از برنامه موشکی ایران، برنامه پهپادی ایران نیز در دستور کار آنان قرار دارد. بنابر اعلام رسانه‌های آمریکایی، تعدادی از اعضای مجلس نمایندگان این کشور از دو حزب جمهوری خواه و دموکرات طرحی را برای مقابله با برنامه پهپادهای ایران پیشنهاد کرده‌اند. طبق اعلام تهیه‌کنندگان این طرح هدف «قانون توقف پهپادهای ایران» این است که مانع دسترسی جمهوری اسلامی و نیروهای محور مقاومت به هواپیماهای بدون سرنشینی شود که می‌توانند در مقابل آمریکا یا متحدان آن مورد استفاده قرار گیرند (خبرگزاری صدا و سیما، ۱۴۰۰/۹/۱۱).

در مقابل نقش بسیار مهم پهپادها در تعیین سرنوشت جنگ‌ها و نبردهای فعلی و آینده، فرماندهان را بر آن داشته است که نگاهی ویژه به این گونه پرنده‌ها داشته باشند. پرنده‌های بدون سرنشین ایران هم اکنون در عملیات‌های دفاعی در مقابل گروه‌های تروریستی و حامیان متجاوز آنان در کشورهای سوریه، عراق و یمن نقش بزرگی ایفا می‌کنند و از این پس در بحران‌های احتمالی جایگاه ویژه‌تری خواهند یافت. از این رو تولید، ساخت و بهینه‌سازی این محصولات شتاب چشم‌گیری نسبت به گذشته گرفته و در سال‌های آینده نیز اهمیت این پرنده‌های ارزشمند چند برابر خواهد شد (احمدیان و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۶۱-۱۵۵).

ماهیت دگرترین نظامی در جمهوری اسلامی ایران

راهبرد

طراحی شده بر اساس بازدارندگی شامل اقدامات پیشگیرانه
از جنگ، تدافعی و صلح جویانه و جنگ های نامنظم و نیابتی

روش

بهره گیری از پدافند غیر عامل، پشتیبانی از کشورهای هم
پیمان و استفاده از برنامه ها و تجهیزات موشکی و پهبادی

نگاره ۱۶. پهباد در راهبرد ج.ا.ایران؛ منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

آن چه که ضرورت استفاده بیش از پیش از هواپیماهای بدون سرنشین را برای جمهوری اسلامی ایران برجسته می سازد، شرایط فوق العاده داخلی و بین المللی است. به دنبال وقوع انقلاب اسلامی اهداف جدیدی در جهت تغییر نظم ناعادلانه بین المللی از سوی مردم و معماران انقلاب ترسیم و تصویر شد که به تبع آن واکنش ها و دشمنی های فراوانی را از سوی قدرت های بزرگ رانگیخت. به این مورد باید طبیعت ناآرام، تغییر پذیر و متجاوز بین المللی را افزود که در ترکیب با دو عامل پیشین امکان وقوع جنگ در هر لحظه علیه ایران را باور پذیر می سازد. در چنین شرایطی پرداختن به راهبردهای دفاعی و جنگی با توسل به ابزارهای نوین و مختص به جنگ های آینده همچون پهباد بسیار ضرورت پیدا می کند (احمدیان، پورصادق و شریفان، ۱۳۹۷: ۱۵۴ و ۱۵۳).

شرایط ژئوپلیتیکی و ائتلاف نیروهای منطقه ای و جهانی نیز به خصوص در منطقه پر آشوب و پیچیده غرب آسیا به گونه ای است که زمینه ساز توجه بیشتر به راهبردهای دفاعی سخت مانند پی گیری برنامه پهبادی می شود. در چند دهه گذشته و پس از انقلاب روابط ایران با کشورهای منطقه تحت تاثیر عواملی همچون روند صلح اعراب و رژیم صهیونیستی، مسائل عراق، بحرین، لبنان و یمن، افزایش فعالیت گروه های تکفیری و تروریستی، حضور نیروهای آمریکایی و اتحادیه اروپا در منطقه و تلاش ناتو و رژیم صهیونیستی جهت تسلط بیشتر بر منابع نفتی منطقه و تلاش برای ایجاد شکاف

میان جمهوری اسلامی و کشورهای منطقه از سوی آن‌ها از ثبات زیادی برخوردار نبوده و همین مسئله موجب توجه به راهبردهای دفاعی و نظامی شده است (الهامی و شاملو، ۱۳۹۹: ۵۲).

از این روی است که در میان بسیاری از کشورهایی که توانایی تولید پهپاد را دارند، ایران جز کشورهای معدودی است که پهپادهای مسلح تولید می‌کند و مدل‌های متعددی از آن‌ها را در حال استفاده دارد که مکمل برنامه موشک‌های بالستیک آن هستند، عاملی که به آن اجازه می‌دهد تا خلا نیروی هوایی نسبتاً ضعیف و قدیمی خود را جبران کند. در حالی که گسترش برنامه پهپادی ایران همیشه عاملی کمک‌کننده به وضعیت منطقه‌ای بغرنج در غرب آسیا بوده است. حضور نظامی در لبنان، یمن، سوریه و عراق. در نهایت، ترکیب رویدادهای اخیر و گرایش‌های دیرینه سیاست‌های استراتژیک و نظامی ایران در اتخاذ این راهبرد که خود را به عنوان تامین‌کننده پهپاد و از این جهت در طراز قدرت‌های جهانی مطرح کند، وادار کرده است (Eslami, 2022: 507-508).

عامل دیگری که ضرورت تقویت توان پهپادی ایران را از حیث راهبردی بیش‌تر برجسته می‌سازد افزایش رقابت بین‌المللی در عرصه تولید و استفاده از پهپاد به عنوان سلاحی کارساز و تعیین‌کننده است. اگر چه همچنان ایالات متحده از نظر تعداد و مزیت تکنولوژیکی در رتبه اول قرار دارد اما توسعه برنامه پهپادی در دستور کار بسیاری از کشورها قرار گرفته و تنها در فاصله سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۴ تعداد کشورهای دارای برنامه پهپادی دوبرابر شد و از ۴۰ به ۸۰ کشور رسید. امروزه کشورهایی همچون چین و روسیه به اندازه آمریکا در تحقیق و توسعه برنامه پهپادی سرمایه‌گذاری می‌کنند. کشورهایی همچون بریتانیا، اسرائیل و امارات متحده سرمایه‌گذاری گسترده‌ای در کمیت و تحقیق و توسعه پهپادهای‌شان انجام می‌دهند و اسرائیل تبدیل به بزرگترین صادرکننده پهپاد شده است. این رقابت جهانی و منطقه‌ای در عرصه پهپاد این ضرورت را یادآور می‌شود که جمهوری اسلامی نیز نباید در مقابل رقبای منطقه‌ای و جهانی توازن قدرت پهپادی را از دست بدهد (Boyle, 2014: 76-77).

شکل ۱۷. دلایل راهبردی کاربرد پهباد در ج.ا.ایران؛ منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

در سال‌های اخیر چنین راهبردی مبتنی بر تقویت توان پهبادی به طور جدی‌تر مورد توجه فرمانده کل قوا و فرماندهان نظامی کشور قرار گرفته است. در همین راستا رهبر معظم انقلاب و فرمانده کل قوا در جمع مردم تبریز به این موضوع اشاره کرده و فرمودند: «گاهی اوقات در مقام خدشه پیشرفت‌ها می‌گویند تلاش خودتان را گذاشته‌اید روی تسلیحات، موشک، پهباد و از این قبیل؟ جوابش این است که اولاً لازم است. کشوری که دشمن دارد باید به فکر خودش باشد. اول انقلاب برخی می‌خواستند همین اف ۱۴ها را بفروشد بنده نگذاشتم... سیاست معارضین الان هم همین است که نگذارند. باید جهت دفاعی خودمان را قوی کنیم عقل حکم می‌کند شرع نیز همین را می‌گوید. ثانیاً مگر در بقیه بخش‌های غیر دفاعی نیز پس از انقلاب کم کار شده است. چندین برابر این در صنعت، سد، جاده و ... کار شده است (KHAMENEI.IR، ۱۴۰۱/۱۱/۲۶).

سرلشکر باقری رئیس کل ستاد نیروهای مسلح نیز با بیان این که امروز ایران در قله‌های پیشرفت پهبادی قرار گرفته است، گفت ایران امروز در میان یکی از ۵ قدرت برتر پهبادی جهان قرار دارد و این موضوع حاصل تلاش ۳۷ ساله در این زمینه و بهره‌گیری از تجربه‌های برنامه پهبادی از اوایل دوران دفاع مقدس تا امروز است. امروز پهبادهای ما در ۱۵ رشته عملکردی و از

جهت دقت، ماندگاری و مأموریت در سطح بالای جهانی قرار دارند. ایشان تاکید کرد که ما باید به پیشرفت‌های پهپادی ادامه دهیم و در هر موردی در این زمینه که به نفع و مصالح جمهوری اسلامی باشد با کشورهای منطقه دست به همکاری بزنیم. مهم این است که صهیونیست‌ها در چند سال اخیر با اضافه شدن به منطقه فرماندهی مرکزی آمریکا (سنتکام) در صدد هستند از تهدیدات و خطرات متوجه خود در منطقه غرب آسیا و جهان اسلام بکاهند (روزنامه آرمان ملی: ۱۴۰۱/۱۰/۵).

ردّ عملیاتی شدن این توصیه رهبر انقلاب و فرماندهان عالی رتبه نظامی کشور در خصوص پهپادها و تبدیل شدن آن به استراتژی را می‌توان در اسفندماه سال ۱۳۹۷ جستجو کرد. آنجایی که با برگزاری رزمایش بزرگ پهپادهای تهاجمی-رزمی نیروی هوافضای سپاه با نام «الی بیت‌المقدس-۱» در منطقه عمومی خلیج فارس و جزیره بنی‌فارور، ایران به عنوان صاحب بزرگترین ناوگان پهپادهای بمب‌افکن تهاجمی در منطقه شناخته شد. در این رزمایش ۵۰ فروند از پهپادهای مختلف و متنوع رزمی نیروی هوافضای سپاه اعم از شاهد-۱۲۹، شاهد-۱۳۳، شاهد-۱۹۱ در منطقه‌ای به مساحت ۱۰ کیلومتر در ۱۰ کیلومتر به پرواز درآمدند که از نظر فنی، هماهنگی و کنترل هوایی این تعداد از پرنده‌های بدون سرنشین در چنین محیط کوچکی از پیچیدگی خاص خود برخوردار است و بازدارندگی فوق‌العاده‌ای را به نمایش گذاشت (خبرگزاری فارس، ۱۳۹۹-۳-۱۸).

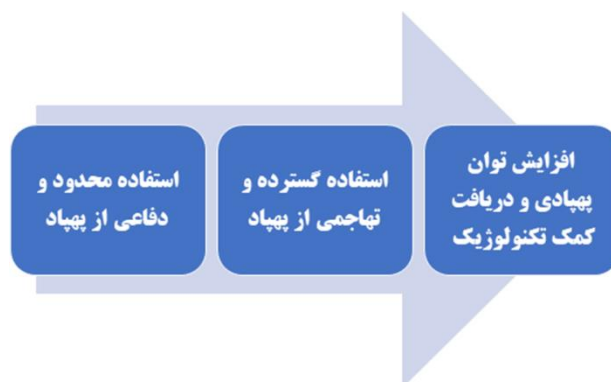
ضرورت عملیاتی تقویت توان پهپادی جمهوری اسلامی ایران

ضرورت عملیاتی آن دسته از شرایط و مقتضیات مربوط به جنگ است که زمینه استفاده از پهپادهای جنگی را ضروری می‌سازد.

یکی از نکات برجسته‌ای که در مطالعه پیشنه پهپادی ایران در منابع و مطالعات غربی ملاحظه می‌شود و نقطه اتصال تحلیلی پیشنه و چشم انداز توان پهپادی ایران نیز است؛ ابراز تردید دائم نسبت به توانایی بومی و مستقل ایران در تولید پهپاد و یا اغراق آمیز جلوه دادن توانایی‌های پهپادی از سوی ایرانی‌هاست. البته با گذشت زمان و حضور گسترده پهپادهای ایرانی در عرصه‌های عملیاتی مختلف اندیشکده‌های غربی نیز ناچار از آن شدند که به اقتدار پهپادی ایران اعتراف کنند و از آن به عنوان نیرو و خطری جدی یاد کنند. چنان‌چه رهبر انقلاب نیز در دیدار با استعدادهای برتر و نخبگان علمی کشور در سال ۱۴۰۱ به این مسئله اشاره داشتند. ایشان در بخشی از سخنانشان

فرمودند: «ساخت تجهیزات پیشرفته‌ی موشکی و پهبادی که چند سال پیش از این وقتی که عکس- هایش منتشر می‌شد، می‌گفتند این فتوشاپ است. حالا می‌گویند که پهبادهای ایرانی خیلی خطرناک است. چرا به فلان کس می‌فروشید، به فلان کس می‌دهید» (خبرگزاری انتخاب، ۱۴۰۱/۷/۲۳).

پهبادهای جمهوری اسلامی ایران در کنار قدرت موشک‌های ایرانی، امروزه حد قابل توجهی از بازدارندگی تسلیحاتی را در اختیار کشور قرار داده‌اند و چشم انداز جنگ‌های آینده را در سطح منطقه‌ای و حتی بین‌المللی تحت تاثیر قرار داده‌اند.

شکل ۱۸. انواع کاربری پهباد در ج.ا.ایران؛ منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

امروزه جمهوری اسلامی ایران علاوه بر استفاده از مستقیم از فناوری پهبادی بر علیه دول متخاصم و در راس آن آمریکا و اسرائیل، از طریق هم‌پیمانان خود از جمله سوریه، یمن و لبنان نیز به استفاده از پهباد علیه دشمنان دست می‌زند.

سوریه یکی از کشورهای همسو و متحد جمهوری اسلامی ایران در قالب محور مقاومت بوده است که در سالیان اخیر به عنوان جبهه مقدم نبرد با گروه‌های تکفیری و رژیم صهیونیستی شناخته شده است. از این رو تقویت هر چه بیشتر توانمندی‌های پهبادی سوریه در راستای منافع راهبردی ایران نیز خواهد بود و بازدارندگی راهبردی برای ایران نیز به همراه خواهد آورد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که چنین اتفاقی نیز به صورتی آشکار به وقوع پیوسته است.

بر اساس تجزیه و تحلیل رسانه‌های تصویری، حداقل ۳۲ مدل پهباد قابل شناسایی مختلف ساخته شده در شش کشور گزارش شده است که در سوریه فعالیت می‌کنند. از ۳۲ نوع پهباد، ۱۰

نوع در ایالات متحده، ۹ نوع در چین، ۶ نوع در ایران، چهار نوع در روسیه، دو نوع در اسرائیل و یک نوع پهپاد در ترکیه ساخته شده است. اکثر پهپادها پهپادهای نظارت تاکتیکی کوچک با دست یا ریل هستند. از این تعداد، هشت پهپاد سرگرمی تفریحی بر اساس گزارش‌ها شناسایی شده است. تعداد انگشت شماری دیگر از انواع پهپادهای ناشناس یا دست ساز دیگر نیز مشاهده شده است. شاهد-۱۲۹ ایرانی و CH-4 چینی، دو معادل تقریبی MQ-1 Predator ایالات متحده، اولین حملات پهپادی شناخته شده خود را به ترتیب در سال ۲۰۱۶ و ۲۰۱۵ در سوریه انجام دادند. (Gettinger, 2016 : 1)

در لبنان نیز وضعیت مشابهی وجود دارد. استفاده عمده پهپادهای حزب الله برای مقابله با دشمن مشترک آن و ایران یعنی اسرائیل است. اولین عملیات پهپادی حزب الله به حریم هوایی اسرائیل با اهداف اکتشافی در نوامبر ۲۰۰۴ رخ داد و اطلاعاتی از اسرائیل را به ارمغان آورد. پهپاد میرصاد-۱ (نسخه به روز شده پهپاد مهاجر ایرانی)، از جنوب لبنان به اسرائیل پرواز کردند و بر فراز شهر نهاریه در غرب جلیل به مدت حدود ۲۰ دقیقه به جمع آوری اطلاعات پرداخت. حسن نصرالله، رهبر حزب الله، به خود می‌بالید که میرصاد می‌تواند به «هرجا، و عمق اسرائیل» برسد. دومین پرواز پهپاد به اسرائیل یک حمله کوتاه ۱۸ مایلی در آوریل ۲۰۰۵ (دوباره توسط میرصاد-۱) بود. هواپیمای بدون سرنشین (که از رادار اسرائیلی فرار کرد و قبل از اینکه هواپیماهای جنگنده اسرائیلی وارد لبنان شوند به لبنان بازگشتند. سومین مأموریت پهپاد در اوت ۲۰۰۶ در جریان جنگ لبنان بود. حزب الله سه پهپاد کوچک تهاجمی ابابیل را به سمت اسرائیل پرتاب کرد که هر کدام یک کلاهک انفجاری ۴۰ تا ۵۰ کیلوگرمی برای اهداف استراتژیک در نظر گرفته شده بود. این بار اف-۱۶های اسرائیلی آنها را سرنگون کردند. بعد از آن نیز به کرات حملات پهپادی حزب الله به اسرائیل ادامه یافت که به دلیل سرعت پایین و ارتفاع پرواز پایین این پهپادها شناسایی و انهدام آنان برای اسرائیل دشوار بود. (Hoenig, 2014 :1)

یمن نیز در افق استراتژیک اهداف منطقه‌ای خود با جمهوری اسلامی ایران در اتحادی راهبردی قرار می‌گیرد و دشمنان مشترکی با ایران در منطقه همچون عربستان سعودی و رژیم صهیونیستی نیز دارد که اتفاقاً در نبرد با هر دو آنها قرار گرفته و به هر دو نیز حملات پهپادی ترتیب داده است. در سال ۲۰۱۹ حمله پهپادی یمن به تاسیسات نفتی آرامکو عربستان سعودی در خلال جنگ عربستان و یمن به طور موقت ۵ درصد عرضه جهانی نفت را قطع کرد. با وجود

موشک‌های متعدد پاتریوت که در محافظت از تاسیسات حساس نفتی عربستان تعبیه شده بودند، پهپادهای یمنی توانستند به سیستم دفاعی عربستان نفوذ کنند و خسارات سنگینی نیز ایجاد کنند. در مورد حملات پهپادی، محققان در ابتدا درباره این که پهپادهای نظامی یمن می‌توانند این کار را انجام دهند، تردید داشتند، این اما حملات هوایی اکنون اجرایی، عادی و دقیق به شمار می‌روند (Chávez, 2021: 9).

همچنین سخنگوی نیروهای مسلح یمن اعلام کرد که این ارتش چند کشتی جنگی آمریکا، یک کشتی اسرائیلی و مواضعی در بندر «ام الرشراش» ایلات در جنوب سرزمین‌های اشغالی فلسطین با پهپاد مورد حمله قرار داده‌اند. یحیی سریع در این باره تأکید کرد: نیروهای مسلح یمن با چند پهپاد شماری از کشتی‌های جنگی آمریکا را در دریای سرخ و عرب هدف قرار دادند. ی افزود: نیروهای مسلح یمن همچنین یک کشتی اسرائیلی با نام «MSC SILVER» را در خلیج عدن با چند موشک دریایی هدف قرار دادند. سخنگوی نیروهای مسلح یمن همچنین گفت: در عملیات دیگری، مواضع حساس دشمن صهیونیستی در منطقه ام الرشراش در جنوب فلسطین اشغالی هدف حمله پهپادی قرار گرفت. یحیی سریع تصریح کرد: این عملیات در حمایت از ملت مظلوم فلسطین و در پاسخ به تجاوزات آمریکا و انگلیس به یمن انجام می‌گیرد (خبرگزاری ایرنا، ۱۴۰۲/۱۲/۱).

شکل ۱۹. تهدیدات و فرصت‌های پهپاد در ج.ا.ایران؛ منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

نتیجه گیری

این پژوهش با هدف بررسی ضرورت تقویت توان پهبادی جمهوری اسلامی ایران بر اساس دو نوع ضرورت نظری و عملیاتی تدوین شد. برای این منظور با بررسی تطبیقی الگو و نظریه‌های غربی و متعارف در روابط بین الملل در خصوص ضرورت و فلسفه استفاده از تسلیحات با منابع نظری بومی در این زمینه، ضرورت نظری و عملیاتی پژوهش بنیان گذاشته شد. از این طریق ضمن دستیابی به امکانی نظری متناسب با ساخت جامعه و حکومت ایرانی ضرورت‌های اجرایی و عملیاتی تحصیل و احصا شد که بتواند تهدیدات دفاعی موجود در محیط پیرامونی جمهوری اسلامی ایران را برطرف نماید.

با این اوصاف نتایج برآمده از پژوهش در بعد نظری ضرورت ایجاد بازدارندگی متناسب با ضرورت‌های جنگ‌های آینده را مویّد بود. همچنین از ضرورت‌های دیگر به کارگیری سطح بالاتری از بازدارندگی می‌توان به افزایش مخاصمات بین المللی با نظام جمهوری اسلامی از سوی قدرت‌های بزرگ و سلطه جو پس از انلاب اسلامی اشاره کرد. نکته دیگری که ضرورت استفاده از پهبادها را برجسته تر می‌سازد افزایش جنگ‌ها و درگیری‌ها در منطقه غرب آسیا از جمله افزایش فعالیت جنگی گروه‌های تکفیری و تروریستی است.

به لحاظ عملیاتی نیز همزمان با افزایش توان و حملات پهبادی کشورهای غربی و اسرائیل ضرورت داشت که جمهوری اسلامی ایران نیز سطح فناوری پهبادی خود را ارتقا دهد. از این رو جمهوری اسلامی ایران علاوه بر افزایش بهره‌وری خود از تسلیحات پهبادی کشورهای هم پیمان در قالب محور مقاومت را نیز به این تجهیزات مسلح نموده تا ضریب امنیت دسته جمعی امنیتی و بازدارندگی در منطقه افزایش یابد.

فهرست منابع

- آجرلو، علی و مقصودی، مجتبی، (۱۳۹۷)، «بررسی نقش هویت در سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر بازدارندگی همه جانبه و متعارف گرایی»، فصلنامه پژوهشنامه انقلاب اسلامی، سال هشتم، شماره ۲۹، صفحات ۸۹-۱۱۲.
- احمدیان، علی اکبر، پورصادق، ناصر و شریفان، محمد اسماعیل، (۱۳۹۷)، «راهبردهای توسعه بهره‌گیری از پهباد در افزایش توان رزمی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی، سال شانزدهم، شماره ۷۲، صص ۱۷۶-۱۵۳.
- الهامی، علیرضا و شاملو، رضا، (۱۳۹۹)، «تبیین عوامل ژئوپلیتیکی اقتصادی موثر بر راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران در حوزه خلیج فارس»، دو فصلنامه سیاست و روابط بین الملل، دوره ۴، شماره ۸، صفحات ۵۱-۷۶.
- برزگر، کیهان، (۱۳۸۸)، «سیاست خارجی ایران از منظر رئالیسم تدافعی و تهاجمی»، فصلنامه بین‌المللی روابط خارجی، سال اول، شماره اول.
- پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای، (۱۴۰۱/۱۱/۲۶)، سخنرانی در جمع مردم آذربایجان غربی، قابل دسترسی در: <https://khl.ink/f/51999>
- خبرگزاری انتخاب، (۱۴۰۱/۷/۲۷)، «رهبر معظم انقلاب: می‌گفتند تصاویر پهبادهای ایرانی فتوشاپ است؛ حالا می‌گویند که پهبادهای ایرانی خیلی خطرناک است؛ چرا به فلان کس می‌فروشید، به فلان کس می‌دهید.
- خبرگزاری ایرنا، (۱۴۰۲/۱۲/۱)، حمله پهبادی و موشکی یمن به کشتی‌های آمریکایی و اسرائیلی و بندر ایلات.
- خبرگزاری صدا و سیما، (۱۴۰۰/۹/۱۱)، امنیتی‌سازی توان پهبادی ایران.
- خبرگزاری فارس، (۱۳۹۹-۳-۱۸)، توصیه استراتژیک رهبر انقلاب به هوافضای سپاه/ ایران چگونه صاحب بزرگ‌ترین ناوگان پهباد رزمی منطقه شد؟.
- جوانشیری، احمد، (۱۳۹۶)، بازخوانی نظریه آرمان گرایی با تأکید بر تولد رشته روابط بین الملل»، فصلنامه سیاست، سال سوم، شماره ده، صص ۵-۱۷.
- روزنامه آرمان ملی، (۱۴۰۱/۱۰/۵)، «رییس کل نیروهای مسلح: ایران یکی از پنج قدرت برتر پهبادی جهان است.
- سیف‌زاده، سیدحسین، (۱۳۹۶)، اصول روابط بین الملل (الف و ب)، تهران: انتشارات میزان.
- شکوهی، حسین و عندلیبی، علی‌همت، (۱۳۸۹)، «توانمندی‌های پهباد در جنگ‌های آینده، فصلنامه علوم و فنون نظامی»، سال ۷، شماره ۱۸، صص، ۵-۱۸.
- صالحی، سید جواد و فرح بخش، (۱۳۹۵)، «پایگاه‌سازی نظامی در غرب آسیا (خاورمیانه) و بازدارندگی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه سیاست دفاعی، دوره ۲۵، شماره ۹۶، صص ۳۳-۶۵. [Dor: 20.1001.1.10255087.1395.24.96.3.5](https://doi.org/10.10255087.1395.24.96.3.5)

- عراقچی، عباس، محمد پور شاهکلائی، سعید و رحمانی، (۱۳۹۹)، «راهبردهای سیاسی دفاع همه جانبه در جنگ احتمالی آینده»، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال هجدهم، شماره ۷۹، صص ۹۹-۱۱۹.
- علی‌نژاد، مهدی، گودرزی، محسن و شجاعی، سعید، (۱۳۹۸)، «طراحی الگوی بازدارندگی نظامی از منظر آموزه‌های دینی»، فصلنامه علمی مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی، سال سوم، شماره یازده، صص ۷-۳۴.
- فتحی، محمد جواد، عیوضی، محمد رحیم و پیرانی، شهره، (۱۳۹۹)، «جایگاه راهبرد بازدارندگی برون‌مرزی در منظومه دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران در آسیای جنوب غربی»، فصلنامه سیاست جهانی، دوره ۹، شماره ۲، صص ۳۰۳-۲۶۵.
- قاسمی، فرهاد، (۱۳۸۸)، «الزامات تنوریک بازدارندگی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه بین‌المللی روابط خارجی، سال اول، شماره سوم، صص ۵۵-۸۳.
- قوام، عبدالعلی، (۱۳۹۳)، روابط بین‌الملل نظریه‌ها و رویکردها، تهران: انتشارات سمت.
- کدخدایی، مصطفی و عسکری حصن، شهرام، (۱۳۹۸)، «دکترین امنیتی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر بازدارندگی فعال و حفظ ضربه دوم»، مجله بین‌المللی پژوهش، دوره چهارم، شماره ۴۷، صص ۷۲-۴۷.
- مشیرزاده، حمیرا، (۱۳۸۴)، تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل، تهران: انتشارات سمت.
- میلر، بنجامین، (۱۳۷۶)، «الگوهای رفتاری قدرت‌های بزرگ در بحران‌های بین‌المللی»، ترجمه و تلخیص: قدرت احمدیان، مجله سیاست دفاعی، دوره هشت، شماره بیست-بیست و یک، لینک سایت: https://dpj.ihu.ac.ir/article_203023.html
- نقیب‌زاده، احمد، (۱۳۸۹)، تحولات روابط بین‌الملل، تهران: انتشارات قومس.
- نوروزی، رسول، (۱۳۹۷)، «واقع‌گرایی تدافعی»، پژوهشکده باقرالعلوم (ع).
- نیک‌گهر، عبدالحسین، (۱۳۶۹)، مبانی جامعه‌شناسی، تهران: انتشارات راین.
- Abo-kazle, M. (2006). Rethinking international relations theory in Islam: Toward a more adequate approach. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 5(4), 41-56.
- Bahgat, G. (2006). Nuclear Proliferation: The Islamic Republic of Iran. *Iranian Studies*, 39(3), 307-327.
- Bar, S. (2011). God, Nations, and Deterrence: The Impact of Religion on Deterrence. *Comparative Strategy*, 30(5), 428-452.
- Botelho, Greg and Brittain, Becky, (2014), "Obama to seek more aid for moderate rebels in Syria", CNN June 27, Updated 1058 GMT (1858 HKT).
- Boyle, M. J. (2015). The race for drones. *Orbis*, 59(1), 76-94.
- Chávez, K., & Swed, O. (2021). The proliferation of drones to violent nonstate actors. *Defence Studies*, 21(1), 1-24.
- Clarke, R. (2014). Understanding the drone epidemic. *Computer Law & Security Review*, 30(3), 230-246.
- Eslami, M. (2022). Iran's drone supply to Russia and changing dynamics of the Ukraine war. *Journal for Peace and Nuclear Disarmament*, 5(2), 507-518.
- Fearon, J. (2002). Selection effects and deterrence. *International Interactions*, 28(1), 5-29.

- Gettinger, D. (2016). Drones operating in Syria and Iraq. Center for the Study of the Drone at Bard College.
- Grigore, L., & Cristescu, C. (2024). The Use of Drones in Tactical Military Operations in the Integrated and Cybernetic Battlefield. *Land Forces Academy Review*, 29(2), 269-273.
- Gross, Richard, (2023). "Complete Evolution & History of Drones: From 1800s to 2023", published in:
- Harper, Jeff. (2023), "10 Best Military Drones In The World In 2023". published in: <https://www.slashgear.com/1324892/best-military-drones-2023/>.
- Hoenig, M. (2014). Hezbollah and the Use of Drones as a Weapon of Terrorism. *Public Interest Report*, 67(2), 5.
- Mégret, F. (2013). The humanitarian problem with drones. *Utah L. Rev.*, 1283-1319.
- Mearsheimer, J. J. (2007), "Structural realism", *International relations theories: Discipline and diversity*, 83.
- Nonami, K. (2018). Research and development of drone and roadmap to evolution. *Journal of Robotics and Mechatronics*, 30(3), 322-336.
- Quackenbush, S. L. (2011). Deterrence theory: where do we stand?. *Review of International Studies*, 37(2), 741-762.
- Quackenbush, S. L. (2010). General deterrence and international conflict: Testing perfect deterrence theory. *International Interactions*, 36(1), 60-85.
- Ward, S. R. (2005). The continuing evolution of Iran's military doctrine. *The Middle East Journal*, 59(4), 559-576.
- Walsh, J. I., & Schulzke, M. (2018). *Drones and Support for the Use of Force*. University of Michigan Press.
- Zenko, Micah, (2013), "Reforming U.S. Drone Strike Policies", *Council Special Report No. 65*.

